

Miért mondjuk nem magyarul?

Reményi Tibor

Nem nyelvész és nem irodalmár szakmai körökben is új lendületet vettek a magyar nyelv védelmét szolgáló hivatott mozgalmak. Új nyelvvédő csoportosulások alakultak, és a régebben működő egyesületek, klubok keresik egymással a kapcsolatot.

2003. április 5.-én volt a Magyar Tudományos Akadémián "A magyar szakírók szövetségének első nagygyűlése", ahol valóban sokféle szakember kapott szót és cserélt gondolatokat. Miközben hallgattam a délelőtti előadásokat, és kritikus füffel-aggyal számláltam a nyelvész professzorok idegen szóhasználatát, feleslegesen hosszú dagályos mondatait, elkezdtem gondolkodni az okokon. Már mint annak okain, hogy mi is készíten bennünket arra, hogy olyan sokszor mondjuk nem magyarul azt, amit magyarul is mondhatnánk.

Közreadom ezt a hevenyészett "leltárt" ennek a nagyon is megrögzött szokásnak, modornak a lehetséges okairól. Találtam többet belőlük, ám nem biztos, hogy mindet sikerült számba vennem. Feltehetően elsősorban értelmiségi "nyelvkórról" van szó. Az erdélyi és bácskai vidéki földműves vagy iparos ember még többé-kevésbé magyarul beszél. Amit nem anyanyelvén mond, az vagy szorosan a munkájához kapcsolódó szakszó, vagy éppenséggel színes, hangulatfestő tájszó. De bizonyosan nem mond "preferenciát" az előny vagy elsőbbség, netán a támogatás helyett.

Lássuk hát az okok leltárát!

Talán a **tudákosság**, tudálékosság az első. Dicsekvésből, tekintélyvágyból mondjuk idegenül, amit mondani akarunk. Így lesz "dominancia" a túlsúlyból vagy uralkodó magatartásból. Egy beszélgetés során legjobb mindjárt az első mondatokba beleszólni néhány lehetőleg nem hétköznapi latinos vagy angolos kifejezést, hogy lássák a többiek, kivel van dolguk! Pedig hát, a valódi műveltség nem ilyenfajta kérdésből látszik meg. Inkább szellemi szegényességre vall, ha valaki nem talál vagy nem ismer jó magyar szót vagy szavak füzérét arra a gondolatra, amit közölni szeretne. Nem is olyan könnyű magyarul beszélni! - ha ezt komolyan vesszük.

A **szolgai utánzás** tűnik a második leggyakoribb oknak. Úgy szeretnénk elnyerni nálunk rangosabb valakik figyelmét sőt kegyeit, és ha ők úgy mondják, hát én is! Hátha "Similis simile gaudet" . (No. úgye !?)

A kór terjedésének egyik legbiztosabb módja ez az utánzó hajlam. Tanítók, tanárok és persze a szülők felelnek azért, hogy tanítványaik és gyermekeik mennyire jól és szépen tudnak magyarul. Visszaemlékszem csodálatosan művelt gimnáziumi történelem tanáromra, aki bevezette az idegen szavak és mondások gyűjtését, azok pontos magyar jelentésével és kortörténeti magyarázatával. Munkafüzetünk végén volt ezeknek a kifejezéseknek a részére fenntartva 4-5 oldal egy -egy tanévben. Ötöle tanultuk meg azt a gyönyörű onomasztikont (névjegyzéket, itt: szövegbe rejtett emlékeztetőt), amiből mindig felidézhattük a 13 aradi vértanú neveit. "Pannonia Vergiss Deine Toten Nicht, Als Kläger Leben Sie!" = "Magyarország, ne feledd halottaidat, mint vádlók, élnek ők! " A német szavak kezdőbetűi sorra adják a vértanú tábornokok neveit: Pöltenberg Ernő, Vécsey Károly, Damjanich János, Schweidel József) Tessék csak végigpróbálni. Hát ez nem kérkedő idegen-beszéd! És remek példa arra, hogy hol a helye az idegen szavaknak. Ezeken a történelem órákon tanultam meg,

hogy az egyházi és világi hatalmasságok a "Do ut des!" (Adok, hogy adj!) elve alapján osztottak egymással, hogy ebből következett a "Cuius regio, eius religio" (Akié a föld-az ország-, azé a vallás) és még sok-sok más egykor valóban használt, és az igazi történelemértéshez bizony hasznos görög, latin, német, francia és angol kifejezést. Eszünkbe sem jutott, hogy a szomszéd város gimnazistái előtt, vagy a családi beszélgetésekben előhozakodjunk ezekkel a szavakkal, de jólesett érezni, amikor egy előadásban hallottuk vagy könyvben olvastuk, hogy tudjuk miről van szó.

Az ilyen, eredetében idegen nyelvű és jelentésében, alakjában is évszázadokon át változatlanul fennmaradt kifejezések ismerete valóban a **műveltségünk része**, és semmiképpen nem hasonlítható az idegen szavak ma divatos előkelősködő és felesleges használatához. Áldott emlékü tanárom ezzel más nyelven létrejött és ma már egyetemes kultúrkinccsnek számító gyöngyszemeket adott nekünk, miközben választékos és ízes magyarsággal mindig nagyon pontosan fogalmazott tárgyának tanítása során.

A **félelem** és valamiféle viszolygás is rávesz bennünket arra, hogy idegen szavak mögé bújtassuk a mondandót, mert például a magyar kifejezés túlon túl is érthető, sőt keményen találó. Szalonképesek akarunk lenni, és egyszerűen félünk, **restelkedünk** nevén nevezni a dolgokat. Ezért aztán inkább "genocidium"-nak mondjuk a népirtást, és "kriminálnak" azt, ami bűnös.

Sajnálatos módon sok fiatalban felfedezhető a "szuicid" hajlam, szóval: sokat foglalkozik az öngyilkosság gondolatával. És így tovább. Elgondolkodtató, hogy az őszintébb, keményebb, találób szóhasználat nem tenné-e viselkedésünket is őszintébbé és egyértelműbbé, amire pedig szüksége lenne ennek a képmutató társadalomnak, amiben élünk.

A **homálykeltés** nagyon is tudatos szándékában is remek mellébeszélések fogannak. Ezt a mellébeszélést az idegen, lehetőleg többjelentésű szóval és szavakkal lehet megvalósítani.

Mi sem vagyunk biztosak abban, hogy az adott helyen a tiszta ohmos ellenállás lenne-e a legjobb megnevezés, ezért aztán azt mondjuk, hogy az "impedancia" ilyen és ilyen. Magyarul fizikai tudásunk hiányát az idegen gyűjtőfogalom szóalakjával palástoljuk. Vagy például azt mondjuk, hogy "objektív technológiai" akadályai vannak a fűtés megkezdésének, ami például azt jelenti, hogy eltörött a fűtési távvezeték(ami bizony elég "objektív" dolog). Mindnyájan tudunk sok példát találni a rádió és TV műsorokban, politikai beszédekben stb.

Olyan eset is gyakran előfordul, hogy **tapintatból vagy kegyeletből** rejtjük az idegen szó mögé a fájdalmas valóságot. Ez főképp az orvoslás területén van így, és ha valahol, akkor itt jogosultsága lehet a nem közérthető idegen kifejezésnek. Természetesen ennek is van határa, mert annak semmi értelme, hogy 90 éves nagymamámról azt közölje az orvos, hogy beállt az "exitus". Hadd haljon ő meg csak tisztességesen magyarul (!). Ha valamilyen betegség kísérőjeként néha elájulhat az ember, de ez ritka és maga a betegség nem súlyos, akkor lehet, hogy jobb úgy beszélni a fejem fölött, hogy esetleg "kollabálhatok", mert, amíg nem tudom, hogy az mi, addig nem is félek tőle. Hasonlóan, ha azt hallom a mögöttem beszélgető orvosoktól, hogy alhasi fájdalma feltehetően "diverticulosis"-os hajlamára vezethetőek vissza, lehet, hogy meg sem ijedek...

Az orvos-beteg kapcsolat jó "működtetése" önmagában is egyfajta művészet. S valóban, szinte művészi eszközök kívántatnak ahhoz, hogy ez a kapcsolat őszinte és egyben szeretetteljes legyen. E két követelménynek kell(ene) szabályoznia az orvos szóhasználatát is.

Az **elkülönülés és titkolózás** igényéből is származhat az idegen kifejezések sűrű használata. Ez a politikai életre jellemző kiváltképp. Az uralkodó, kormányzó felső réteg, a bankvilág befolyásos szereplői talán nem is tudnak már érthetően és magyarul beszélni. "Recesszió" van, nincs "konszenzus" az EU küldöttek között, "deregulációra" lesz szükség... és így tovább.

Majd csak belefárad a hallgató, az újságolvasó és a néző ebbe a sok érthetetlen szövegbe, és elmegy a kedve attól, hogy részt vegyen a közéletben. Bizony ilyen nyelvi eszközökkel is ki lehet szorítani a politikából az egyszerű választó polgárokat. Ha pedig olyan az ország vezető rétege, hogy inkább fontos neki az angolszász vagy arab vagy akármilyen nemzetiségű (vagy inkább államiságú) hatalmi központok tetszése, mint a hazai polgárok tisztánlátása, akkor kifejezetten kapóra jön a magyar szavakat alig tartalmazó politikai halandzsza.

Nem mentes ettől a fajta ködösítő nyelvi magatartástól a tudományos elit (kiváltságos felső réteg?) sem. Az akadémikus felsőbbrendűség érzetetének eszközei közé tartozik az idegen, sokszor kifejezetten talányos szavak használata.

Saját magamon azt vettem észre, hogy egyszerűen **elfáradtam** magyarul beszélni. **Belefásultam** az anyanyelvemért való mindennapos harcba. Kicsit szégyellem is ezt az érzést. Minél többet tanultam, minél többször voltam külföldön, minél gyakrabban fordultam elő nyilvános szereplésen, minél több tudós barátom lett, minél több újságot, folyóiratot olvastam, sőt: minél több mai magyar irodalmat (!) olvastam, annál inkább felejtettem magyarul. Mármost Arany Jánoshoz vagy Nagy Lászlóhoz mérve! Alig merek veretes, szép dallamú régi szavakat használni.

Erofeszítést jelent ma tisztán magyarul beszélni és írni. Írni főképp, mert tudománytalannak, "mezítlábasnak" fogják találni a szerkesztő, bíráló és kiadó urak kéziratomat. Jó lenne kigyógyulni ebből a fáradtságból, beletörődésből, és merni vállalni, hogy **mégis** magyarul beszélünk és írunk.

Végül el kell ismerni, hogy nem ritkán azért használjuk az idegen szót, mert egyszerűen **nincs rá jó magyar szó**. Legalábbis ma még nincs. Vigyázni kell az erőszakos, életidegen magyarításokkal! Nem lehet mindent kigyomlálni, ami nincs magyarul egy magyar nyelvű, magyar kiadású írásban. Megpróbálok néhány példát hozni. Egyelőre nem tudok jobb szót a demokrácia, a dilemma, a diplomácia, az elit, a hipnózis, az internál, a kontraszelekció, a laboratórium, a lavíroz, a lexikon, a logika, a manipulál, a mechanika, a pánik, a reform, a technika, a tragédia, a vegetatív stb. közhasználatú szavak helyett. A demokrácia nem csupán "népuralom", ennél sokkal gazdagabb sokrétűbb a jelentése, amit egyetlen magyar szó nem tud kifejezni, a pánik is több, mint "vakrémület", bár ez egy elég jó közelítés. A többi felsorolt szóra még nehezebb vagy egyszerűen lehetetlen egyetlen szavas magyar megfelelőt találni.

Folytathatnám a sort, hiszen legalább néhány száz olyan idegen vagy idegen tövű szavunk van a köznyelvben, amelyekkel meg kell barátkoznunk.

Sajnos a "digitális", az "analóg", a "redundancia" és még számos műszaki és tudományos kifejezésünkre sincs jelenleg jobb szó. Próbáljunk ezek helyett ugyanilyen kifejező és tartalmilag azonos jelentésű magyar szót találni, nem igen fog sikerülni.

Egyetértek azzal, hogy szinte minden ilyen esetben meg kell próbálkozni a lehetséges magyarítással, de az értelmes határokat is szem előtt kell tartani.

Persze elrettentő példa is van. Ha egy iskola átlagos tanulmányi eredményére azt mondanám, hogy "optimális", akkor ez inkább érthetetlen lenne, mint kifejező, hiszen ez esetben a "legjobb"-nál nincs jobb szó.

Ugyanakkor még mindig nem tudom elviselni a "validálás"-t és "verifikálás"-t, csakúgy, mint az "auditálás"-t és "monitorozás"-t sem ! Pedig manapság nem is "menedzser" az a munkahelyi vezető, akik nem használja ezeket a szavakat, miközben "mobilján kommunikál".

Értelmes dolog lenne valamiféle egyezményes gyűjteményben, szakszótár féleiben összeszedni azokat az idegen,de már meghonosodott szakszavainkat, amelyeket kár üldözni. E helyett a gyökeres tiltás helyett, inkább a valóban szörnyű és teljes értékűen helyettesíthető idegen szavak kigyomlálására kellene a munkánkat és időnket fordítani.

Az okok - akár csak részleges- felsorolása önmagában és egyszerre még nem állítja meg az idegen szóözönt, ami naponta árad ránk és belőlünk. A fenti gondolatok legfeljebb abban segítenek bennünket, hogy ráébredünk, tudatára ébredünk szokásaink, modorosságaink belső hajtóerőire. Ettől talán kicsit meggondoltabbak és őszintébbek (is) leszünk. Legyen így !